

אנדרה ספיר: פרוסט-היהודי-למחצה

(מתוך "כמה יהודים ויהודים-למחצה")

רק פעם אחת ראיתיו. היה הדבר, כמדומה, בשנת 1893, במבואה של בית-הספר למדעי-המדינה. בתוך חבורות הסטודנטים המפטטים, שהלכו וחזרו לאורך אולם-המבוא, צעד הוא לבדו, גלוי-ראש, שחום, עיניו שחורות וגדולות וריסיהן כהים, פניו בגון לבן עמום. הוא היה לבוש מעיל מהודק לגופו, כפפות עור-טלה לבנות לידייו.

אני, שאך יצאתי מן הפרובינציה שלי ולא לבשתי אלא כפפות שחורות, ואף זאת בימי קרה בלבד, או בצאתי לביקור, מיד סיגתי אותו בין מעמידי-הפנים. אך ליאון בלום, שמאז הרחיק לכת בשדה הבקורת הספרותית ובפוליטיקה, ואשר השתתפותו בכתב-העת הלבן, המארקסיזם התוקפני שלו, הידור דיבורו וטרזנותו כבר הקנו לו מין מעמד של בכורה בחבורה הקטנה שלי, אמר לי: "זה מרסל פרוסט".

ובכן, היה זה אותו פרוסט, מי שנפגש עם אנאטול פראנס, שהכיר את מוריס בארס הצעיר והמפורסם כבר, בנו של הדוקטור פרוסט, פרופיסור באוניברסיטת פאריז, חבר האקדמיה לרפואה, מרסל פרוסט שאמו יהודיה וחבריו הטובים ביותר יהודים או יהודים-למחצה. אולם לימודי היו רבים ומעשיים. סטודנט צנוע החייב להתפרנס למחייתו, החייב להתכונן כמה שנים לבחינות ולתחרויות-קבלה, אינו יכול להרשות לעצמו יציאות בגשף, בילויים וקשרי-חברה נכבדים כבן-טובים פאריזאי. שוב לא ראיתיו.

אולם בחוגים הספרותיים היו מזכירים את שמו. בשנת 1896 פירסם ספר, התענוגות והימים, שנתחבב על הטרקלינים ואנאטול פראנס הקדים לו מבוא. היתה זו הבטחה בלבד. לפרקים היה מתפרסם מאמר משלו, דחוס, כתוב בלשון מסובכת, שונה מאד מן הסגנון החטוף והשטחי של בעלי-הכרוניקות בעתונות. אחר-כך סיפרו שהוא חי חיים משונים וכי נער מגודל זה, שנראָה לי מוצק, רחב-כתפיים ושמן, לקה במחלה מוזרה המאלצתו להסתגר ולעבוד בתריסים מוגפים, באורות דולקים, בעשן ובערפילי הקטורת של סמי-המרפא שהוא מבעיר.

לפרקים היה מופיע ב"ריץ", מכורבל בשכמייתו, וסביבו כמה ידידים מובחרים. מתישב היה עמהם אל שולחן ערוך כהלכה, ומשך שעות אחדות היה מקסים אותם בברק פיקחותו, בחריפות שנינותו. אחר-כך היה נעלם למשך שבועות.

אז היה הוגה את היצירה הפכירה שיצאה אט-אט, נתחים-נתחים, אותו רומן-וביתר דיוק, אותו מחזור רומנים בצורת אוטוביוגרפיה-שהכתירו בשם האירוני בחיפוש הזמן האבוד, ואשר חלקו הראשון, מעברו של פואן, הופיע רק בשנת 1914.

שמעו עדיין לא חרג מקהל הטרקלינים והחבורות כאשר בשנת 1919 קם איש שאינו

גודע כאוהבם של אנשים ממוצא יהודי, אף לא של נוצרים שמוצאם טהור או טהור-למחצה, אשר כמו פרוסט נאבקו לענייניו של דריפוס—ליאון דודה, שהתלהב ליצירתו של פרוסט והנחיל לה את פרס-גונקור. פרוסט נכנס אפוא לאופנה. המו"לים וכתבי-העת נאבקו על ספרו. אך זאת הפעם לא טעו השופטים של אקדמיית-גונקור. הם הכתירו יצירה של סופר גדול באמת, אולי הגדול ברומאניסטים הצרפתים מאז סטנדאל ובלזאק.

אך למה להעלות מס לשגעונם של המשפטנים—ולמרבה הצער, גם של אנשי ספרות למכביר!—שבנסותם להסביר "סוג" חדש הם מבקשים להם "תקדימים". לאמיתו של דבר, אין פרוסט דומה לשום איש, לא לסטנדאל ולא לבלזאק ואף לא לסן-סימון, שאליו משווים אותו, מפני שהרומנים שלו דומים לעתים קרובות ל"זכרונות"; או למישל דה-מונטיין, מפני שהוא רילאטיביסטי ואירוני כמוהו, מפני ש"הקומפוזיציה המצועפת" שביצירותיו אינה נראית בתחילה וכמה קטעים מהם ניתנים להיתלש והריהם כעין "מסות", וגם מפני שאמו של מונטיין יהודיה היתה.

פרוסט הוא מקרה יחיד-במינו—בעצם, ככל אמן שיש בו מן הגדולה. אין הטבע יוצר פעמיים אותם פנים ואותה נשמה, וקווי-הדמיון שאנו מתימרים למצוא בין הבריות אינם אלא אמצעים נוחים לנו לפלס את דרכנו בסבך התופעות, או שהם אשליה של ראייה חלושה או מוטעית.

אכן, סטנדאל מנתח, והוא אחד מן המיטיבים לראות ללב אנוש. אולם בעוד פרוסט אוהב את האילנות, הצמחים, את עומק הזרם של הנהרות המדשיאים, את ריצודי השמש והדימדומים על האדמה, הרי ביצירתו של סטנדאל יש מעט מאד מקום לטבע. יצירי-הלב מעניינים אותו אך אין הוא טורח רק לנתחם ולתארם. יש לו נטייה גברית יותר: הנטייה לפעולה, לרצון. הוא עבד למחיתו. הוא שטף את אירופה עם צבאות הקיסר; הוא היה חייל, קצין-אספקה, אחרי-כן קונסול.

ודאי, כמו שאמר בורג'ה על בלזאק, פרוסט הוא הוזה נתחן. אבל אף שהוא רואה דברים כדרך שהעין בוחנת טיפת מים במיקרוסקופ, הריהו מנחש את תוכם של יצירי-אנוש כמין מסך שיהיה רגיש לקרינות רוחניות ממש כמו לקרני-רנטגן. ועוד: מה-רב ההבדל בין חיי פרוסט ובלזאק!

בלזאק היה עני. בתחילה לבלר של נוטריון, אחר-כך בעל-דפוס, ומספסר היה כל ימי-חיו; בחיפזון כתב, ובעבור כסף. הדמויות שברא עבדו, עסקו במלאכות שונות, ניהלו את נכסיהן, ואם גם לעתים קרובות נמנו על החברה הגבוהה, לא ישבו בחיבוק-ידיים. בתקופת הקיסרות, בימי הריסטורציה, בימי לואי-פיליפ ונפוליאון השלישי החזיקו בני החברה הגבוהה במשרות נכבדות בתחומי הפוליטיקה, הפקידות והצבא. פרוסט לא כתב בחיפזון, ומחלתו לא הבטילה אותו מן הכתיבה. בלילות-הנדודים שלו היה מוחו הנפלא פועל מאליו כביכול. אך לאחר שרשם את החזיונות שנגלו לעיניו בדימדומי-קדחת פנוי היה לשוב ולהעלותם על הכתב. שום דאגה חמרית לא בלמה את תשוקתו לכתוב, שום תפקיד שעליו למלא לא פרט את חייו לפרוטות. לא מנע אותו מלרכז את תשומת-לבו ברחשי רוחו ובמעייניו.

מהיותו איש עשיר - וכמו אנדרה ז'יד, שזע של הספרות - היה לו כל הזמן הדרוש לחשל לעצמו סגנון שיביע באופן ההולם ביותר את הבינה החריפה ביותר, את הרגישות הדקה ביותר שיוכלו הטבע ותורשה ממושכת של עימול-הרוח והרגל הסבל להעניק לבן-תמותה. וכך, בעוד פסוקו של בלזאק רופס לעתים קרובות, מסתבך בבואו לבטא רעיון מורכב קימעה, הגה משפטו של פרוסט, אף שהוא ארוך, ארוך מאד, ועמוס מאמרים מוסגרים, הריהו טהור, רהוט, גמיש, דבק בנושא וברעיון לכל פרטיהם, לכל עקיפיהם, ואינו מרפה מהם אלא לאחר שהקיף את כל גווניהם, לאחר שהפיק את מלוא משמעותם ומיצה את כל לשדם.

זה המשפט היאה ביותר לתיאור הצד הנייח של הדברים, של פרשות-חיים שבהן התנועה מעטה ביותר, חיייהם של בטלנים עשירים, חברה אשר בשנים בהן לעגה האצולה הצרפתית לריפובליקה ונמנעה מהשתתף בעסקי המדינה לא טרחה אלא להשתעשע, לנתח את תחושותיה, רגשותיה, מכאוביה ודאגותיה, פצעיה, עצבונותיה, שאיפותיה הקטנות, ביקוריה, סעודותיה, נשפיה, יצרי-לבה וחטאיה, ואלה של משמשיה הקבועים: רופאים, ציירים, משוררים, מוזיקאים, שחקנים, קורטיזנות ומשרתים.

הנה זה עולמו החברתי של פרוסט, עולם מאכזב וערב, ארץ-בחירה לסופר החובב ניתוח ועלילה; עולם אליו שואפים להשתייך כל אלה שמקצוע של מותרות עידן אותם קצת; עולם בו מתיצבים אלה שהודות למעט תבונה פעילה, קלישותו של מוסר-הפלויות וקומץ חולשות-דעת יכולים הם לכבוש להם שררה והון, ואשר ממנו גושרים אלה שלבם רחב מדי, הפורנים, הבטלנים ועזי-היצר.

כמה יהודים הצליחו להצטרף לשיכבה זו. בימי לואי-פיליפ והקיסרות השנייה לא היתה החברה עוינת להם, ואף התגדרה מעט בקליטתם.

פרוסט פגש אפוא לא מעטים מהם, והוא, שסבו אמר עליו כי כל-אימת שהוא מעדיף אחד מחבריו על זולתו הרי זה תמיד חבר יהודי - מצא סיפוק מיוחד בציור ארחס-ורבעם.

ובעולם חברתי זה ומסביב לו הכיר את ראשל, הקורטיזאנה היהודיה הקטנה, תחבלנית ועדינת-פנים, את נסים ברנאר הנדיב וחסר-הפניות, ואת אחיינו בלוך, מחזאי צעיר, גס-רוח ובלתי-מחונך, "דריפוסאר" לא-יידע-חת כפרוסט, אלא שלהבדיל ממנו לא תמיד התפאר במוצאו היהודי. הוא בלוך שכאשר רמו דוכס צעיר על מוצאו היהודי השיב לו לאמור: "אבל איך נודע לך הדבר? מי סיפר לך?" כאילו היה בנו של אסיר-פרך. דמויות כבירות בממשותן, שאותן חקר כבזכוכית מגדלת לכל צדיהן הגופניים והפסיכולוגיים, שאותן הציג ללא כחל ושרק, על כל חסרונותיהן ומעלותיהן, כיהודים וכאנשים.

שכן מאז הגיעה יצירתו של זנגוויל לצרפת חדלו הסופרים הצרפתים מלתאר בספריהם את היהודי - איש כרגשי טינתו או אהדתו - כיצור של מוסכמות, בין טלית שפולה תכלת ובין קופה של שרצים.

ואכן, למרות מראית-העין, אמו, סבו וסבתו של פרוסט גם הם יהודים, ומתוך תבונה

ספרותית ולא ממורכך-לב עשאם בספריו דמויות נוצריות, כדרך שנהג בסוואן, גיבור ספריו הטובים ביותר, כאשר הקנה לו חינוך קאתולי, שהותיר לו, בעצם, את טעמיו האסתטיים יותר מאשר את מורא החטא ותחושתו.

אף אחד מן האנשים שהכירו את פרוסט אינו טועה בזה: אכן את אמו היהודיה ביקש פרוסט לצייר באותה אם ששערה חום ויפה וידיה לבנות ובשרניות, ואשר לבוכחותה כה זקוק היה שלא יכול להירדם בערב עד שלא עלתה לחדרו לתת לו את "נשיקתה היקרה והשברירית"; זו אותה סבתא שעל ייסורי-גסיסתה סיפר באורח ענוג וכובש-לב כל-כך, זו אשר ערב אחד, במין חלום-הזיה, ראה אותה קרבה אליו, באה לעזרתו כדרפה בעודה בחיים ברגעים שכאלה, רגעי מצוקה ובדידות, ומרפאה אותו מן החטא החמור של אנשי-החברה, חטא קשיחות-הנפש.

וזה סבו היהודי, אותו זקן חביב שכיהודים צרפתיים רבים התעשר בימי לואי-פיליפ ונפוליאון השלישי, היה גלהב לתיאטרון, ידע על-פה קטעים רבים של אופירה ואופרטה, ולהוט היה לפזמם בכל הזדמנות. וכך, בראותו את נכדו בא הביתה ועמו חבר חדש שסבר כי יהודי הוא, היה מפזם בין שיניו אריה מתוך היהודיה: "הו אלוהי אבותינו!" או "ישראל, הסר כבליך". כאשר היה החבר קרוי בשם שאין בו שמץ מן היהודי, כמו דימון, היה ממלמל: "הו! הו! אני נזהר!" ואחר-כך היה מלחש:

קשתים, עימדו על המשמר!
שימרו בלי הרף ובלי קול.

וכשלאחר חקירה זריזה מובטח היה לו מוצאו היהודי הכמוס של האורח, היה ממלמל:

כן, אני מבני הגזע הנבחר!

ואחר-כך, כהביטו שובבנית בנכדו:

את צעדי היהודי זה הביישן
כלום תוליך אתה לכאן!

נראה כי סב זה, שמעשי-הקונדס שלו בידחו את פמלייתו אף הפחידה קימעה, אהוב היה על מרסל פרוסט. לאחר שמתו אמו וסבתו היה מקפיד לעלות אל קברו עד שבאה המחלה וכלאתו בבית.

"אין עוד איש", כתב לידיד, "אף לא אני, לפי שאיני יכול לקום, שיילך לבקר, לאורך רחובי-המנוחות, בבית-הקברות היהודי הקטן שאליו היה סבי הולך מדי-שנה, על-פי פולחן שלא הבינותיו מעולם, לשים אבן קטנה על קבר הוריו".

ואף-על-פי-כן, כל הדמויות האלו אינן אלא ניצבים ביצירתו של פרוסט. אך מן הדמויות העיקריות הרי סוואן, שמחברו נתן לו שם משונה בעל צליל אנגלי לפי שוודאי רצה לציין את מוצאו הזר ולא להשניאו בשם שמקורו גרמני – סוואן, "סוואן הבן", יורשו של סוכן-בורסה עשיר, בוגר בית-הספר של הלובר, המשפיל, "בן-העלייה בה"א-הידיעה", ידיד הרוזן-של-פאריז ונסין-ולס, האיש שהמשפחות המיו-חסות ביותר בפזבור סן-זרמן עשו הכל כדי למשוך אותו ולהשאירו בחברתן – סוואן זה אבות-אבותיו יהודים.

אבל שיכחה מוזרה היא, או תופעה של "מאראגיות" - מרגע שבאו כמה טיפות של דם יהודי באחת הדמויות שלו, דומה כאילו שיפעת הדם הנוצרי שהעניק לה הוא עצמו שוב אינה נחשבת בעיניו, והוא מפתח את הפסיכולוגיה שלה כאילו היה האיש היהודי טהור.

ודאי שהוא, שידע להעמיק כל-כך בעצמו, חש כי תכונותיו הטובות ביותר - האירוניה, כוח הריכוז והגיתוח, דקות הרגש, חוש-המוזיקה שלו, עצם עצבנותו, שעשאוהו מעין מקלט מופלג ברגישותו, מימצע הקולט את כל ריטוטי האור והקול, את הכוחות והניחוחות, את כל גלי החומר והרוח המרחפים בחלל ואין רוב הפריות חשים בהם - אלה באו לו מדמו היהודי.

סוואן שערר אדמוני, עיניו ירוקות, אפו גדול, אך אצל פרוסט, כאשר יהודי הוא "איש-חברה", על-נקלה הוא לובש צביון של לורד, "ואפו דומה יותר לאף צרפתי מגודל קימעה מאשר לאפו של שלמה".

אכן, הדבר שפתח לפני סוואן את שעריו של פופור סן-ז'רמן הרי זה הונו העצום, שהרי אין לך אצולה שתעמוד בפני כוח-המשיכה של מי שיכול לתת לבתו גדוניה של 80 מיליון. אך הדבר המקנה לו אותו מעמד יחיד-במינו בחברה הוא - מלבד מנהג-הריחוק שלו - עדינות הליכותיו, הדרת דיבורו, סגולותיו כאנין-טעם, תכונות שבלעדיהן יהיו קבלות-הפנים אצל הגבירות הכבודות וקירות טרקליניהן ריקים וערומים ממש כמו אלה של הגבירים החדשים.

חיי-חברה אלה לא היטיבו עם סוואן. במגעו עם הולכי-בטל נתקפחו בו ערכי המוסר שקיבל בחינוכו המהוגן, הסטואי כלשהו, זה הנשמר מפני החושים ומסתייע בתבונה לכיבוש הדחפים, וערכים אלה דעכו בו ונמוגו. הוא נעשה הפכפך וחסר-אופי. הוא מתחיל בלימודים ואינו מסיים. הקיצור: מעט-מעט חלמו להיות אמן וסופר, מגלה כשרונות וגאונים, סקרן המתפעל מעושר-ההמצאה של החיים, מפנה מקומו לאספן הפשוט ולסנוב.

פעמים הוא חש בשקיעתו; לבו נוקפו על שהוא מכלה חייו בביקורים, בשיחות. הוא מנסה להירפא על-ידי חברה פשוטה יותר. הוא מבקר אצל בורגנים, מתהלך בחוגים של בוהימים קלי-עולם, פוגש שם אשה צעירה ונאה בעלת עבר עמוס קימעה; אך הוא אוהב אותה מפני שהיא דומה לבת יתרו שאותה צייר סאנדרו בוטיצ'לי על קירות הקאפילה הסיסטינית, ומפני שדמותה הגשמית קשורה אצלו בפסוק מוזיקלי שעורר בו את אהבת המוזיקה.

על-ידה הוא מכיר לדעת את כל ייסורי הקנאה, ולפי שהיא יודעת לנצל את פחדו פן תאבד לו הוא נושאה לאשה.

תקופה עגומה היא זו בחייו של סוואן, תקופה בה הוא יורד ממעמדו. ידידיו מוסיפים להתראות עמו מפני שאינם יכולים לוותר עליו, אך טרקליניהם אינם נפתחים בשום פנים בפני הגברת סוואן. כדי להעלות את אשתו בדרגה סוואן מוחל על גאוותו ומשפיל עצמו. אך גם במצבים הגרועים ביותר מצילים אותו הערכים הבורגניים הישנים ודמו היהודי.

שעה שאשתו מנצלת את מאור-הפנים שהחלו הגבירות הכבודות לגלות כלפי כל מי שהכריז עצמו אנטי-דרייפוסאר והיא מנסה להסתגן אל הטרקלינים שנדמה היה לה כי סוף-סוף יפתחו בפניה קימעה את דלתותיהם, הוא מתאזר עוז ותובע ממנה להימנע מביקורים אצל אנטישמים. הוא עצמו-זקן, חולה ועצוב, החש כי מעט-מעט ניטל ממנו כל אשר אהב בלהט-רגש-הריהו חוזר וניצת בכל התלהבות-עלומיו במאבק לענין הנראה לו צודק. הוא שוכח את טבילתו וטבילת הוריו לנצרות. חביב הוא בכל עת, בעל-גימוסים, גקי-דעת, אך עם זאת תקיף והחלטי, ואין הוא מסתיר כי גם הוא משוכנע בנקיון-כפיו של דרייפוס. הוא משלים עם השתיקות והחיוכים, עם ריבוא העקיצות שאנשי-החברה מיטיבים להעתירן על כל שאינם שותפים עמם במשפטיהם-הקדומים ובהתעקשותם.

"שפן", אומר פרוסט, "סוואן שייד היה לזה הגזע היהודי החסון, שבניו עצמם, דומה, חלק להם במרצו החיוני ובעמידתו בפני המוות. ובעוד אשר כל אחד ואחד מהם מוכת-חולי, כשם שהוא עצמו שבע-רדיפות, הריהם כולם מפרפרים פירפורים שאין להם קץ בשעת גסיסתם האיומה, העשויה להימשך מעבר לכל זמן מתקבל על הדעת, ולא נראה בהם עוד דבר זולת זקנו של גביא וחוטם ענק מתנוסס מעליו, מתרחב לשאוף שאיפות אוויר אחרונות, בטרם שעת תפילות הפולחן ובטרם תיפתח התהלוכה הדייקנית של שאַר־הבשר הרחוקים, המתקדמים בתנועות מוכניות, כמו בציור תבליט אשורי".*

הוא מחזיק מעמד. ואז מתפוצצת החדשה בדבר התאבדותו של הקולונל אַגרי. כמה מידידיו הטובים של סוואן, שבעקבות וידייהם של אנשי-צבא חשדו כי הרשעתו של דרייפוס היתה בלתי-חוקית בצורתה, משוכנעים עתה כי גם לגופו של ענין ההרשעה היא עיוות-דין. הנסיך גרמאנט, שבתחילת הפרשה היה מתחמק מסוואן, מתנצל לפניו יום אחד וגוררו עמו לפינה בטרקלין. חרש הוא מודה לפניו כי שוב אין לו ספק, כי הוא מאמין שהשופטים הצבאיים שגו, וכי הוא והנסיכה הנעלה גרמאנט קוראים בסתר את העתונים "המאה" ו"השחר", בטאונים רביזיוניסטיים, ובסתר הם מזמינים תפילות-מיסה למען דרייפוס.

כזה הוא סוואן, ידיד-נעוריו הזקן של פרוסט, האיש המקסים שאותו הוא מעביר לפניו שוב ושוב בספריו ואת חייו ואהבותיו הוא מנתח במדוקדק כל-כך; סוואן שאין הוא יכול שלא לחשוב עליו, האיש שבאפיו קווי-דמיון כה רבים לאפיו שלו עד שלעתים קרובות תמה אתה אם על עצמו פרוסט מדבר או על סוואן. שהרי למעשה סוואן הוא פרוסט המושלך להוויה קודמת שלו, לעולם שהידורו ובטלנותו קסמו לו לפרוסט ושבנו את לבו בימי התבגרותו ובצעירותו. סוואן הוא היפוכו של פרוסט, ניגודו, כפילו, בבואתו, עבדו הנרצע; הוא שהיה גילגולו האפשרי

* תרגום המובאה מאת עדה צמח (מתוך במעגלי "חפש הזמן האבוד" / פנים אחדות ביצירתו של מרסל פרוסט, הוצאת דביר, 1973).

של פרוסט, לפי תחושתו, לולא נרפא מן הסנוביות שעליה כתב כי היא החטא "שאליו מתכוון פאולוס הקדוש בדברו על החטא שאין לו כפרה".

כי הוא החלים מזה. אכן, למרבה-המזל הוקסם והלך שבי אחר החוג החברתי הזה, בו יכול היה להשיט את סקרנותו ולפרנסה. אך הואיל ומטבעו עדין היה מדי ונותן להיפגע, טוב מדי מטבעו, רגיש לסבלות הזולת כלסבלותיו-הוא, הרי רק לסירוגים יכול היה לבוא על סיפוקו בקבוצה חברתית הלוחמת על בידולה מפני זרם המתפרצים פנימה, ועל כן היא חיה בהתגוננות, שופעת חביבות מתנשאה ובוז.

והוא אהב את אמנותו. החברה היא עריצה, אינה מכירה בשיתוף, אדונית לזמנו של כל אדם, גוזרת ומצווה. יש לה כללים וחוקים משלה, ושעות-עבודה יש לה כמו שעות-משרד במיניסטריון. עד-מהרה תפס פרוסט כי אמן אמיתי לא יוכל להיות אלא איש-חברה חובבני, כלומר לא איש-חברה אמיתי, לא איש-חברה מאושר. בחברה לא ראה עוד אלא שדה-ניסויים שעליך לברוח ממנו לאחר שהפקת ממנו כל מה שקיוית להפיק. כך אפוא ליקט ואיחסן בזכרונו אותו אוצר כביר של תחושות ראייה, שמיצה, ריח, טעם ושרירים שרק זכרון כשלו יכול היה לשמרו. ובהיותו רתוק אל מיטתו עיבד כל זאת בדממה ובקדחת-חולי, שקד על היצירה הזאת המזורה שאין כדוגמתה, תמונה מפורטת של החברה הצרפתית המהודרת ביותר מסוף הקיסרות השנייה ועד 1914.

אך יש נסיון שאף הסופר המסור ביותר לא יוכל לעשותו, ואף לא פרוסט עצמו, הגם שידע לא פעם שעות ארוכות של חנק כשהוא מפרפר בין חיים ומוות. באחד מספריו שלא השלים את עריכתם ניסה לתאר מוות, מותו של ברגוט, סופר גדול שאמרו כי את תווי-דמותו שאל מאנאטול פראנס ומבארס.

כשראה פרוסט, שלא חדל מפתיבה בימי מחלתו האחרונה, בבוא המוות הזה, שסבר כי גילה את סודותיו, חש כי יש ביצירתו דבר-מה שהוא רק בגדר אומדן, משהו שנעשה בזריזות-הכשרון: "הביאו לי", אמר לידידיו, "את ספרי, וחפשו לי את הקטעים שמדובר בהם במוות; אני סבור שעכשיו הכרתי אותו יותר טוב. אני רוצה לכתוב מחדש את מותו של ברגוט".